Shree H. N. Shukla Group of B.ED Colleges

[Affiliated to Saurashtra University & NCERT]

(Vaishali nagar 2 & 3, Near Amrapali Railway Crossing, Rajkot.)

CC-6

માહિતીઅનેતેનાવિવિધમૂલ્ય

પ્રસ્તાવના

❖માહિતીની જરૂરીયાત

❖માહિતીના વિવિધ મૂલ્ય

❖૧) સ્વરૂપ આધારિત મૂલ્ય

❖૨) ઉપલબ્ધતા આધારિત મૂલ્ય

❖૩) સમય આધારિત મૂલ્ય

❖૪) માલિકી મૂલ્ય

પ્રસ્તાવના:-

- માહિતી નિશ્ચિત સ્વરુપે વ્યાખ્યા કરવી એ અઘરું કામ છે.
- માહિતી એક કોઈપણ વિષય વસ્તુ વ્યક્તિ ઘટના કે પ્રક્રિયા અંગેની જાનકારી વિગત છે.
- જેના કાળજીપૂર્વકના વિશદ અર્થઘટનથી આપને માહિતી જેને સંબંધિત હોય તે વિષય વસ્તુ વ્યક્તિ કે ઘટના કે પ્રક્રિયા અંગેનું ઊંડાણપૂર્વકનું ઘણાં સમજ મેળવી શકે છે.

માહિતી સંકલ્પના:-

પ્રોફેસર દોંગા સાહેબ જણાવે છે તેમ-

CC-6

- "માહિતી કોઈપણ માધ્યમ દ્વારા પ્રસ્થાપિત થતી ઘટનાઓનું સંદેશા સ્વરૂપે રૂપાંતરિત સંકેતીકરણ છે. "
- એક વ્યાખ્યા અનુસાર,
- 'વ્યક્તિ છે જે જાણે છે તે માહિતી નથી પણ વ્યક્તિના જ્ઞાનમાં જે ફેરફાર કરે છે તે વસ્તુ માહિતી છે. '
- અન્ય એક વ્યાખ્યા અનુસાર,
- 'માહિતી આપણા જ્ઞાનમાં પરિવર્તન અને વૃધ્ધિ કરે છે. '
- દરેક વિષય નિષ્ણાત પોતાના વિષય પ્રમાણે માહિતી ની અલગ અલગ વ્યાખ્યાઓ કરે છે પરંતુ સામાન્ય સમજ અનુસાર,
- 'વ્યક્તિ અનેક વિવિધ સ્રોતોમાંથી માહિતીનો ઉપયોગ પોતાની સમસ્યા પ્રશ્નનો ઉકેલ માટે કરે છે અને ઉકેલ સ્વરૂપે પ્રાપ્ત માહિતી

નો વ્યક્તિ અથવા અન્ય કોઈ નવી માહિતી ના નિર્માણ માટે ઉપયોગ કરે છે. '

માહિતીની જરૂરીયાત:-

આજના સમયમાં દરેક ક્ષેત્રમાં દરેક વ્યક્તિને માહિતીની જરૂર પડે છે,

પરંતુ અમુક ક્ષેત્રમાં અન્ય ક્ષેત્રોની સરખામણીએ માહિતીનો ઉપયોગ વધુ પ્રમાણમાં થાય છે અને કેટલા ક્ષેત્ર તો માહિતી ઉપર આધારિત હોય છે આવા ક્ષેત્રોનો અભ્યાસ આપને વિગતે કરીશું.

૧) શિક્ષણ ક્ષેત્રે:-

- ✓
- ✓ દુનિયાના તમામ દેશોમાં એ છે કે શિક્ષણ દરેક વ્યક્તિને પ્રાપ્ત થવું જોઈએ એ તો તેનો મૂળભૂત હક અને જરૂરિયાત ગણાવી શકાય.
- ✓ આથી દરેક અધ્યતા શક્ય હોય તેટલું બધું શિક્ષણ મેળવવા તત્પર બન્યા છે.
- ✓ અજંતા પોતાના અભ્યાસ સંબંધી જરૂરી માહિતી પાઠ્ય પુસ્તકો સંદર્ભ પુસ્તકો જે તે વિશેના સમય કો બહુ માધ્યમ સંપૂર્ણ વિવિધ જ્ઞાનકોશ વગેરે માંથી મેળવે છે.

- ✓ જે તેને પરીક્ષણમાં પ્રાપ્ત કરવામાં સહાયભૂત થાય છે. શિક્ષક માટે પણ પોતાની વિશેની તેમજ અન્ય સુસંગત જરૂરી અને અધતન માહિતી હોવું એટલું જ જરૂરી છે.

- ✓ પોતાના શીખવાના વિષયવસ્તુ સંબંધિત જેટલી વધુ અને અધતન માહિતી હોય તે પ્રમાણે તેનું શિક્ષણ વધુ અસરકારક બની અને અધ્યેતાઓમા હકારાત્મક સંક્રમણનું પ્રમાણ વધે.

- ✓ એટલે શિક્ષક પાસે પોતાના વિષયવસ્તુને લગતી તેમજ નૂતન અધ્યયન-અધ્યાપન પ્રવાહ ને લગતી અધતન માહિતી હોવી ખૂબ જ આવશ્યક છે.

૨) વિવિધ વ્યવસાયોમાં, :-

- ✓ હાલના સમયમાં દરેક વ્યવસાય માટે પોતાના વ્યવસાયના વિસ્તરણ ઉદારીકરણ માટે પોતાના વ્યવસાયને લગતી માહિતી હોવીએ એક પાયાની જરૂરિયાત છે.

- ✓ વ્યવસાયના વિકાસ સફળતા માટે જરૂરી માહિતી નું અત્યંત આવશ્યક છે.
- ✓ જે તે વ્યવસાય એ પોતાના વ્યવસાયની સંબંધિત અધતન માહિતીથી પરીચિત રહેવું એ તેના માટે પાયાની જરૂરિયાત છે.

- ✓ તબીબો વકીલો ન્યાયાધીશો ઇજનેરો અને તંત્ર વિદ્યાના તજનો ઉત્પાદકો મોટા ઉદ્યોગના વહીવટ કર્તાઓ વગેરે લોકોએ પોતાના વ્યવસાય સંબંધિત અદ્યતન માહિતી તેમજ જૂની માહિતીઓથી પણ પરિચિત રહેવું આવશ્યક છે.

૩) સંશોધન ક્ષેત્રે:-

- ✓ સંશોધન મહદંશે માહિતી ઉપર આધારિત હોય છે.
- ✓

- ✓ સંશોધન ક્ષેત્રે પણ જે તે સંશોધનને જરૂરી માહિતીની વિપુલ પ્રમાણમાં જરૂર પડે છે.

- ✓ સંશોધકો નીચેના હેતુઓ માટે માહિતી ની જરૂરીયાત ધરાવતા હોય છે.
- ✓ પોતાના સંશોધનમાં આ વિષયને સંબંધિત અધતન માહિતીની જરૂર.

- ✓ વર્તમાન જ્ઞાનની 50 દૂર કરી ભવિષ્ય માટે તે બાબતે શું સુધારા કરી શકાય તે માટે અધતન માહિતીની જરૂર.

- ✓ પોતાના સંશોધન દરમ્યાન ઉદ્‌ભવતી સમસ્યાઓના ઉકેલ માટે માહિતીની જરૂર.
- ✓
- ✓ પોતે જ સંશોધન કરી રહ્યા છે તે પૂર્ણ રૂપે અથવા અંશરૂપે પહેલા થઇ ગયા છે કે નહીં તે જાણવા માટે.
- ✓ સંશોધકો વાક્ય માહિતીથી બનાવવાનું વિસ્તરણ કરે છે સંશોધનને સંબંધી વિચાર પ્રક્રિયા ઝડપી બને છે અને સંશોધનના વિશેની સંબંધ નવા નવા પ્રયોગો સૂચવી શકે છે.

Shree H. N. Shukla Group of B.ED Colleges

[Affiliated to Saurashtra University & NCERT]

(Vaishali nagar 2 & 3, Near Amrapali Railway Crossing, Rajkot.)

CC-6

૪) સરકારી પ્રવૃત્તિઓના ક્ષેત્રે:-

- ✓ સરકારની નીતિ વિષયક નિર્ણયો લેવા નવી અને જૂની નીતિઓના સુધારો કરવા ડગલેને પગલે માહિતીની જરૂર પડે છે.

- ✓ કેન્દ્ર સરકારને વિવિધ યોજના તૈયાર કરવા યોજનાના હેતુઓ અને લક્ષ્યાંકો તૈયાર કરવાની નીતિ આયોગની વિવિધ રાજ્યો માટે યોજનાઓ તૈયાર કરવા શિક્ષણ મંત્રાલય અને નવી શિક્ષણનીતિનો ના ઘડતરમાં અને શિક્ષણ સુધારણા માટે સંરક્ષણ મંત્રાલયને દેશના સંરક્ષણ સંબંધિત વિવિધ જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા નાણામંત્રાલયની બજેટ તેમજ વિવિધ નાના નીતિઓ નક્કી કરવા વિવિધ પગાર પંચની નવી પગાર ભલામણોનો ની દરખાસ્ત મુકવા

માટે ઉપલબ્ધ જૂની-નવી તમામ માહિતીઓ નો ઉપયોગ કરવો પડે છે.

માહિતીના મૂલ્યો:-

- ✓ જ્યારે કોઈ વસ્તુ વ્યક્તિ કે માહિતી આપની ઈચ્છા મુજબના ગુણધર્મ ધરાવતા હોય ત્યારે તે આપણા માટે વધુ મૂલ્યવાન હોય છે ગુણવત્તા એ સાપેક્ષ ખ્યાલ છે.
- ✓ માહિતી પણ ઊંચી ગુણવત્તા ધરાવતી હોય તે જરુરી છે.

- ✓ માહિતીની જોક્સ અને યોગ્યતાને આધારે તેની ગુણવત્તાને આધારે કરી શકાય.
- ✓ માહિતી તેના ઉપયોગ કરતા કેટલા અંશે ઉપયોગી થાય છે કે તેનું કાર્ય કેટલું સરળ બનાવી શકે છે તેના આધારે માહિતી નું મૂલ્ય નિર્ધારિત કરી શકાય છે.
- ✓ આજના સંદર્ભમાં માહિતીના વિવિધ મૂલ્યોની ચર્ચા કરી શકાય.

૧) સ્વરૂપ આધારે મૂલ્ય:-

- ✓ માહિતી અલગ અલગ સ્વરૂપે ઉપલબ્ધ હોય છે.

- ✓ ઉપયોગ કરતા ની જરૂરિયાત ને જે સ્વરૂપ સૌથી વધુ સંતોષી શકે તેની માટે તે સૌથી વધુ મૂલ્યવાન છે.

- ✓ એકઝામ્પલ તરીકે:-કોઈ કંપનીના વહીવટકર્તા છેલ્લા અમુક વર્ષોના નફા નુકસાન ના આંકડાને આધારે કંપનીના દેખાવ ની જરૂરિયાત કરવા તેમજ નવા અંદાજો પ્રસ્તુત કરવા માંગતા હોય તો છેલ્લા વર્ષો ની માહિતી આંકડાકીય સ્વરૂપ ને બદલે આલેખ આત્મક સ્વરૂપે ઉપલબ્ધ હોય તો તેની ઉપયોગિતા વધુ હોઈ શકે તેથી તે માહિતી નું મૂલ્ય ઉપયોગ કરતાં માટે વધુ હોઈ શકે.

૨) પ્રાપ્યતા ઉપલબ્ધતા આધારિત મૂલ્ય:-

- ✓ સરળતાથી પ્રાપ્ત કરી શકાય અથવા અન્ય સાથે મળીને ઉપયોગ કરી શકાય તેવી માહિતી નું મૂલ્ય કઠિનતા થી પ્રાપ્ત થતી માહિતી કરતા સ્વભાવિક રીતે જ વધુ હોય છે.

- ✓ જે સમયે અને સ્થળે જે માહિતીની જરૂર હોય ત્યારે અને ત્યાં જો માહિતી ઉપલબ્ધ હોય તેનું મૂલ્ય ખરેખર વધારે આંકી શકાય.

- ✓ હાલના સમયમાં ઓનલાઈન માહિતી વપરાશકારો ની જરૂરિયાત ઘણા અંશે સંતોષી શકે છે.

૩) સમય આધારિત મૂલ્ય:-

- ✓ માહિતી ત્યારે જ મૂલ્યવાન સાબિત થાય છે કે જ્યારે ખરી જરૂરિયાતના સમયે તે માહિતી ઉપલબ્ધ હોય.
- ✓ સમય પહેલાં મળતી માહિતી ઘણી વખત આવી જાય.

- ✓ જરૂરિયાત નો સમય વીતી ગયા પછી મળેલી માહિતી નું કોઈ જ મૂલ્ય કે ઉપયોગ રહેતો નથી.

૪) માલિકી મૂલ્ય:-

- ✓ માહિતીની માલિકી અથવા તો કોણ ધરાવે છે તે પણ માહિતીની મૂલ્ય નિર્ધારિત કરવામાં મદદરૂપ થાય છે.

- ✓ માહિતીની માલિકી જેની પાસે હોય તે વ્યક્તિ અથવા સંસ્થા અથવા કંપની અથવા સરકાર જે તે માહિતી કોણ કેવી રીતે અને જ્યારે ઉપયોગમાં લઇ શકાશે તે નક્કી કરી તે માહિતીના મૂલ્યને વધારી શકે છે.
- ✓ ખાસ ઉપયોગની તબીબી ક્ષેત્રે ઉપયોગી સંરક્ષણ ક્ષેત્રે ઉપયોગી અવકાશ વિજ્ઞાન ક્ષેત્રે ઉપયોગી ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રે ઉપયોગી માહિતી જેની માલિકી હેઠળ હોય છે તે વ્યક્તિને સંસ્થાને કે સરકારને તે માહિતી શક્તિશાળી બનાવે છે.
- ✓ જે આજના સમયનું સૂત્ર ચરિતાર્થ કરે છે.
- ✓ નોલેજ ઇન્ફોર્મેશન ઈઝ પાવર

નીચેના પ્રશ્નોના ટૂંકમાં જવાબ આપો:

૧) માહિતીની કોઇ પણ એક વ્યાખ્યા લખો.

જવાબ:- બંધારણીય દ્રષ્ટિએ માહિતી ની વ્યાખ્યા નીચે મુજબ છે.

"માહિતી એ કોઈપણ ચેનલ મારફત સત્ય કરવામાં આવેલ અક્ષરો આંકડાઓ ચિન્હો વગેરે જેવી સંજ્ઞઓનું સંદેશાઓ માં થયેલું સાંકેતિકરન છે. "

૨) માહિતીની કોઈ વ્યાખ્યા સંદર્ભ સાથે રજૂ કરો.

જવાબ :- ગાહક જે જાણે છે તે માહિતી નથી પરંતુ જે ઉદ્દીપક ગ્રાહકની જ્ઞાનાત્મક સંરચના ફેરફાર કરે તે માહિતી છે.

૩) માહિતીની જરૂરીયાત દર્શાવતા નોંધપાત્ર ક્ષેત્રો ક્યાં છે?

માહિતીની જરૂરીયાત નીચેના ક્ષેત્ર માં નોંધપાત્ર રીતે જોવા મળે છે.

શિક્ષણ

સંશોધન

વ્યવસાય

સરકારી પ્રવૃતિઓ

૪) ની દ્રષ્ટિએ માહિતીના મૂલ્ય નું વર્ગીકરણ દર્શાવો.

ગુણવત્તાની દ્રષ્ટિએ માહિતી નું મૂલ્ય નીચે મુજબ વર્ગીકૃત કરી શકાય.

સ્વરૂપ મૂલ્ય

સમય મૂલ્યો

પ્રાપ્તતા મૂલ્ય

ધારણ મૂલ્ય